

УДК 330.341.1:339.137.2

В. В. Джеджула,
д. е. н., доцент, професор кафедри фінансів та інноваційного менеджменту,
Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця
І. Ю. Єпіфанова,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів та інноваційного менеджменту,
Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця
О. Г. Цвик,
студент, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

V. Dzhedzhula,
D. Sc. (Economics), Professor, Vinnitsa National Technical University, Vinnitsa
I. Yepifanova,
PhD (Economics), Associate Professor, Vinnitsa National Technical University, Vinnitsa
A. Tsvyk,
student, Vinnitsa National Technical University, Vinnitsa

INNOVATIVE ACTIVITY AS A FACTOR OF COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES

Метою написання статті є систематизація підходів щодо розгляду інноваційної діяльності вітчизняних підприємств як провідного чинника забезпечення конкурентоспроможності.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що конкурентоспроможність країни визначається використаною кількістю унікальних розробок, ідей. Одним із головних рушіїв, які змушують країну рухатись шляхом конкуренції в умовах розвитку міжнародних економічних відносин, є глобальна конкуренція.

У статті розглянуто сутність поняття "інноваційна діяльність" та "конкурентоспроможність", проаналізовано місце України в глобальному індексі інновацій — GII (The Global Innovation Index). Наведено головні причини низького сприйняття інноваційних процесів та різновиди основних видів інноваційної діяльності. Запропоновано основні шляхи розвитку інноваційного потенціалу вітчизняних підприємств та загального покращення рівня інноваційного розвитку України.

The purpose of this article is systematization approaches to consider innovation of domestic enterprises as the leading factor in ensuring competitiveness.

Background research is that competitiveness is determined by the using of unique developments and ideas. One of the main drivers that make the country move through competition in the development of international economic relations is a global competition.

In the article the essence of the concept of "innovation" and "competitiveness" is considered, Ukraine's place in the global innovation index — GII (The Global Innovation Index) is analyzed. The basic reasons for the low perception of innovation processes and varieties of basic types of innovation are inquired. The basic ways of developing the innovative capacity of domestic enterprises and the general improvement in innovation development of Ukraine is offered.

Ключові слова: інновації, конкуренція, конкурентоспроможність, інноваційна діяльність, економічне зростання.

Key words: innovation, competition, competitiveness, innovation activity, economic growth.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Умови господарювання, в яких перебувають вітчизняні підприємства, вимагають від керівництва адекватних механізмів реагування на динамічні зміни зовнішнього середовища, постійно зростаючі вимоги споживачів та велику конкуренцію на ринках. Саме тому обов'язковими умовами існування підприємств у конкурентних умовах є виробництво висококонкурентоспроможної продукції.

Підприємства, які не змогли оцінити важливість інноваційної діяльності та впровадження інновацій, як правило, втрачають конкурентоспроможну нішу. Саме нововведення можуть забезпечити підприємству достатні конкурентні переваги, створити умови для зміцнення його ринкових позицій та стабільного розвитку. Особливої актуальності набуває це питання в умовах глобалізації ринків.

Таблиця 1. Систематизація підходів щодо визначення інноваційної діяльності

Автор	Інноваційна діяльність – це	Ознака
Закон України «Про інноваційну діяльність» [1]; Соловйов В. П. [2]	діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг	Діяльність
Майорова Т. В. [3]	діяльність, що спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів та послуг	
О. А. Лапко [4]	діяльність з доведення науково-технічних винаходів, розробок до результату, придатного до практичного використання	
А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк [5]	діяльність, спрямована на пошук можливостей інтенсифікації виробництва та задоволення суспільних потреб у конкурентоспроможних товарах і послугах завдяки використанню науково-технічного та інтелектуального потенціалу	
Державний комітет статистики України [6]	комплекс наукових, технологічних, організаційних, фінансових та маркетингових заходів, які спрямовані на створення та впровадження інновацій (проведення і придбання наукових досліджень, нових технологій, виробниче проектування, інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів, впровадження нових методів їх виробництва, придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів та капітальні витрати, пов'язані з упровадженням інновацій, маркетинг, реклама тощо)	Захід
Закон України «Про інвестиційну діяльність» [7]	сукупність заходів, спрямованих на створення, впровадження, поширення та реалізацію інновацій з метою отримання комерційного та/або соціального ефекту, які здійснюються шляхом реалізації інвестицій, вкладених в об'єкти інноваційної діяльності	
Керівництво Осло [8]	усі наукові, технологічні, організаційні, фінансові, комерційні дії, які реально приводять до здійснення інновацій, або задумані з цією метою	Дія
Менш Г. [9]	всі наукові, технологічні, організаційні, фінансові та комерційні кроки, які насправді, або призначені, або призводять до впровадження інновацій	
М.М. Бурмака, Т.М. Бурмака [10]	системний вид діяльності, спрямований на створення і реалізацію інновацій	Система
Андросова О.Ф., Череп А.В. [11]	процес створення, освоєння й поширення інновацій	Процес
Лановська Г. І. [12]	Процес зі стратегічного маркетингу, НДДКР, організаційно-технологічної підготовки виробництва, виробництва та оформлення нововведень, їх упровадження та комерційної реалізації на ринку з метою отримання прибутку, поширення в інші сфери	
Ілляшенко С. М. [13]	процес створення, провадження та поширення інновацій	

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Значний вклад у дослідження питань підвищення конкурентоспроможності підприємств за рахунок проведення інноваційної діяльності, внесли такі провідні економісти, як: Ільєнкова С.Д., Крупка М.І., Лебедева Н.Н., Пеліхов Є.Ф., Б. Санто, Б. Твіст, Й. Шумпетер, М. Портер, Фатхутдінов Р.А., Доценко Ю.П., Іванов Ю.Б., Федулова Л.І., Павлова В.А., Пересада А.А. та інших. Разом з тим питання підвищення рівня конкурентоспроможності за рахунок інновацій потребують подальшого дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою роботи є систематизація підходів щодо розгляду інноваційної діяльності вітчизняних підприємств як провідного чинника забезпечення конкурентоспроможності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інноваційна діяльність промислових підприємств стає тією рушійною силою, яка здатна забезпечити конкурентоспроможність підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках. Основною умовою забезпечення економічного розвитку на мікро-, мезо- та макrorівнях має бути зважена, ефективна інноваційна діяльність. Використання сукупності інноваційних факторів-ресурсів в процесі розвитку економіки на будь-якому її рівні забезпечує перехід на якісно новий тип розвитку, який надає можливість забезпечити економічну стійкість та конкурентоспроможність.

Досліджуючи наукові праці, присвячені питанням інноваційної діяльності підприємств, можна зробити висновок, що як у світовій, так і у вітчизняній практиці не існує єдності щодо визначення змісту поняття "інноваційна діяльність". Систематизація підходів до визначення змісту інноваційної діяльності показала, що серед авторів відсутня єдина думка щодо сут-

ності інноваційної діяльності, оскільки вона розглядається як (таблиця 1): діяльність; захід; дія; розроблення та реалізація; досягнення стану; спосіб; система; процес; праця; види робіт.

Таким чином, інноваційна діяльність являє собою комплекс економічних, технічних, правових, соціальних заходів, пов'язаних із розробкою, впровадженням та використанням інновацій, який має на меті досягнення певного економічного та / або соціального ефектів [14].

Важливе місце інноваціям як фактору економічного зростання надає й засновник теорії конкурентних переваг М. Портер. Описуючи зміст конкуренції і пояснюючи питання досягнення підприємствами успіху на міжнародних ринках, вчений стверджує, що досягнення конкурентних переваг досягається саме завдяки інноваціям, які розуміє в широкому змісті — від крупного технологічного прориву до нових методів праці, використання нових технологій [15, с. 215—219]. М. Портер зазначає, що інновації є результатом незвичайних зусиль та можуть з'являтися як з нових компаній, так і в існуючих, або ж виникати в результаті розширення сфери діяльності підприємств, використанні нових ресурсів, приходять з інших країн. Вчений підкреслює, що конкуренти одразу ж обійдуть любую компанію, яка припинить вдосконалення та впровадження інновацій [15, с. 217].

Таким чином, згідно з теорією конкурентних переваг досягнення конкурентоспроможності, економічного зростання є можливим лише при постійному удосконаленні та впровадженні інновацій.

Для визначення рівня та потенційних можливостей інноваційного розвитку країни, а отже, й показника стану інноваційного підприємництва у світі використовується розрахунок глобального індексу інновацій (The Global Innovation Index — GII).

Глобальний індекс інновацій — це глобальне дослідження та супроводжуючий його рейтинг країн світу за рівнем інноваційності, які розраховуються за методикою міжнародної школи INSEAD (Франція) з 2007 р.

Україна в 2015 році зайняла 64 місце з глобальним інноваційним індексом 36,45, у 2014 р. — 63 місце з індексом 36,26, піднявшись з 71 місця (із 142 країн) у 2013 р. з індексом 35,78. Проте для нашої країни цей рейтинг є незадовільним, не дивлячись на позитивну динаміку, адже показник інноваційного потенціалу України (Innovation Input Sub — Index) складає 38,2, тоді як його використання (Innovation Output Sub — Index) — 34,4, тобто ефективність складає 90% [16].

На сьогоднішній день, за різними оцінками, частка інноваційних підприємств в Україні становить біля 14,5%, що є недостатньою кількістю для ефективного сучасного розвитку країни в цілому.

Під конкурентоспроможністю розуміється "здатність підприємства виробляти товари або послуги, які можуть конкурувати на світовому ринку". У свою чергу під інновацією розуміється "впровадження нової або суттєво поліпшеної ідеї, товару, послуги, процесу або практики, яка призначена для отримання поліпшеного результату" [17, с. 104].

Найважливішим джерелом створення і утримання конкурентних переваг підприємства є виявлення і використання нової науково-технічної продукції при здійсненні інноваційної діяльності, яка є результатом інтелектуальної, наукової і інженерно-технічної творчості фахівців. Висока конкурентоспроможність дозволяє отримувати прибутки і набутки, що зможе зацікавити інвестора як постійного і надійного партнера, для забезпечення стабільного розвитку підприємства.

В умовах високої динамічності конкурентного середовища для отримання високої конкурентної позиції необхідним є впровадження інновацій.

Спроможність підприємства до інноваційного розвитку обумовлюється інноваційним потенціалом підприємства, тобто його здатністю реалізовувати інновації у межах обраного стратегічного напрямку розвитку. Можливість здійснювати інноваційну діяльність визначається потенційною спроможністю підприємства до інноваційного розвитку та сукупністю умов, що сприяють чи, навпаки, перешкоджають реалізації інновацій.

Готовність підприємства до здійснення інноваційної діяльності визначається спроможністю до інноваційного розвитку і можливістю його реалізації, а також наявністю спонукального мотиву до реалізації інновацій, який може бути охарактеризований як сприйнятливість підприємства до інновацій.

Основними причинами низького сприйняття інноваційних процесів можна назвати [18, с. 12]:

- низький технічний рівень виробничих фондів підприємства;
- нестача інженерно-технічних та робочих кадрів високої кваліфікації, здатних сприймати та використовувати нововведення;
- протидія з боку працівників підприємства до нововведень;
- небажання керівників приймати рішення, пов'язані з додатковим ризиком та відповідальністю;
- нестача інвестицій в розвиток інноваційної інфраструктури.

Підприємства які впроваджують інновації постійно знаходяться в зоні підвищеного ризику. Зростання прибутку, зменшення витрат, розширення ринків збуту стимулюють підприємства впроваджувати конкурентоспроможні інновації.

Важливою ознакою інновації в умовах ринкового господарювання є новизна споживчих властивостей.

Згідно з Законом України "Про інноваційну діяльність" до основних видів інноваційної діяльності належать [1]:

- підготовка та організація виробництва, яке охоплює придбання виробничого обладнання, зміни в них для створення нового технологічного процесу;

- маркетинг нових продуктів, що передбачає види діяльності, пов'язані з випуском нової продукції на ринок;
- придбання технології у вигляді патентів, ліцензій, розкриття ноу-хау, торгових марок, конструкцій тощо.

Підсумовуючи найактуальніші пропозиції, основними шляхами розвитку інноваційного потенціалу вітчизняних підприємств та загального покращення рівня інноваційного розвитку України в цілому, повинні стати [19]:

- вдосконалення нормативно-правової бази розвитку інноваційної системи України;
- формування інноваційно-орієнтованої структури національної економіки;
- створення ринку інноваційної продукції, на якому буде забезпечений належний рівень захисту інтелектуальної власності;
- сприяння розвитку організаційно-фінансової складової інфраструктури інновацій із забезпечення злагодженості ланцюжка: "наука — технологія — виробництво — ринок";
- прискорене впровадження нововведень;
- держзамовлення на інноваційні продукти;
- трансфер технологій зі сфери ВПК;
- визначення і підтримка територій інноваційного розвитку;

— упорядкування технопарків, створення наукових лабораторій, інноваційних фондів з залученням інституціональних інвесторів;

- створення мережі малих інноваційних підприємств;
- здійснення тиску на суб'єкти господарювання через введення санкцій на використання застарілих продукції та технологій;

— створення ефективної системи телекомунікацій, інтеграція в світовий IT-простір;

— цілеспрямована підготовка кадрів, менеджерів інноваційної діяльності;

— активне співробітництво органів влади як між собою, так і з підприємницькими, науковими і бізнес-освітніми секторами економіки;

— загальний розвиток інноваційної культури суспільства.

Отже, інновації мають суттєвий вплив на конкурентоспроможність як бізнесу зокрема, так і економіки в цілому. Щодо інноваційної діяльності підприємств України, то в період перебудови економіки вона зазнала негативних змін і потребує реформування за такими основними напрямками:

- економічний (збільшення державного фінансування, зниження податкового тиску інше);
- нормативне — правовий (врегулювання законодавчих і нормативних актів, що стосуються інноваційної діяльності підприємств);
- соціальний (підвищення оплати праці працівників освіти і науки, покращення умов їх праці).

Зазначені вище напрями реформування стосуються в першу чергу держави, проте варто підкреслити і роль самих підприємств, які повинні стимулювати та заохочувати інноваційну діяльність, підвищувати рівень інноваційної культури.

ВИСНОВКИ ТА ПОДАЛЬШІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Отже, інноваційна діяльність є комплексом економічних, технічних, правових, соціальних заходів, пов'язаних із розробкою, впровадженням та використанням інновацій, який має на меті досягнення певного економічного та / або соціального ефектів.

Інноваційна діяльність є важливим чинником конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Досить актуальним є питання підвищення інноваційного потенціалу підприємства, що сприятиме активізації інноваційної діяльності та підвищенню рівня конкурентоспроможності.

Література:

1. Про інноваційну діяльність: Закон України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
2. Соловьев В.П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике (Синергетические эффекты инноваций): монография / В.П. Соловьев. — Киев: Феникс, 2006. — 560 с.
3. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: навчальний посібник / Т.В. Майорова. — К.: ЦУЛ, 2004. — 376 с.
4. Лапко О.А. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання: монографія / О.А. Лапко. — К.: ІЕП-НАНУ, 1999. — 254 с.
5. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. — К.: Знання, 2007. — 1027 с.
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Про інвестиційну діяльність: закон України від 18.09.1991 № 1560-XII, редакція від 01.01.2012 на підставі документа 4220-17 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1560-12>
8. OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) / Eurostat 2005. Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data — The Oslo Manual, 3rd edn. Paris: OECD/ available at: <https://www.oecd.org/sti/inno/2367580.pdf>
9. Mensh G. Stalemate in technology: innovation overcome the depression. — Cambridge: Mass, 1979.
10. Бурмака М.М. Управління розвитком підприємства на прикладі підприємств будівельної галузі: монографія / М.М. Бурмака, Т.М. Бурмака. — Харків: ХНАДУ, 2011. — 204 с.
11. Андросова О.Ф. Трансфер технологій як інструмент реалізації інноваційної діяльності: монографія / О.Ф. Андросова, А.В. Череп. — К.: Кондор, 2007. — 356 с.
12. Лановська Г.І. Методичні підходи до оцінки інноваційної політики підприємств спиртової промисловості: монографія / Г.І. Лановська, Т.А. Говорушко. — К.: МБЦ "Медінформ", 2013. — 204 с.
13. Маркетинг. Менеджмент. Інновації: монографія / За ред. д. е. н., проф. С.М. Ілляшенка. — Суми: Папірус, 2010. — 621 с.
14. Зянько В.В. Інноваційна діяльність підприємств та її фінансове забезпечення в умовах трансформаційних змін економіки України: монографія / В.В. Зянько, І.Ю. Єпіфанова, В.В. Зянько. — Вінниця: ВНТУ, 2015. — 168 с.
15. Porter M. E. Competitive strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. — New York: The Free Press, 1980. — P. 383—387.
16. Глобальный инновационный индекс 2015 г.: в рейтингах лидируют Швейцария, Соединенное Королевство, Швеция, Нидерланды и США [Электронный ресурс]. — Режим доступу: http://www.wipo.int/pressroom/ru/articles/2015/article_0010.html
17. Городецька Л.О. Оцінка впливу інновацій на конкурентоспроможність підприємства / Л.О. Городецька, І.Г. Шевченко // Економіка та держава. — 2010. — № 6. — С. 103—105.
18. Куніна Д.М. Аналіз стану інноваційного розвитку промислових підприємств України / Д.М. Куніна // Ефективна економіка. — 2014. — № 12. — С. 14—18.
19. Колінко Н.О. Управління інноваційною діяльністю як основа якісних зрушень // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". — Львів, 2011. — № 12. — С. 43.

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "On innovation activity", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>. (Accessed 15 February 2017).
2. Solov'ev, V. P. (2006), Innovatsionnaja dejatel'nost' kak sistemnyj process v konkurentnoj jekonomike (Sinergeticheskie jeffekty innovacij) [Innovation activity as a system process in a competitive economy (Synergistic Effects of innovation)], Feniks, Kyiv, Ukraine.
3. Majorova, T. V. (2004), Investytsijna diial'nist' [Investment activity], TsUL, Kyiv, Ukraine.
4. Lapko, O. A. (1999), Innovatsijna diial'nist' v systemi derzhavnoho rehuljuvannia [Innovative activity in the system of state regulation], Kyiv, Ukraine.
5. Zahorodnij, A. H. and Vozniuk, H. L. (2007), Finansovo-ekonomichnyj slovnyk [Financial and economic dictionary], Znannia, Kyiv, Ukraine.
6. State Statistics Service of Ukraine (2017), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 10 Febr 2017).
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine "On investment activity", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (Accessed 15 February 2017).
8. OECD (2005), "Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data — The Oslo Manual", available at: <https://www.oecd.org/sti/inno/2367580.pdf> (Accessed 15 February 2017).
9. Mensh, G. (1979), Stalemate in technology: innovation overcome the depression, Cambridge, UK.
10. Burmaka, M. M. and Burmaka, T. M. (2011), Upravlinnia rozvytkom pidpryemstva na prykladi pidpryemstv budiveln'noi haluzi [Management of development on the example of the construction industry], KhNADU Kharkiv, Ukraine.
11. Androsova, O.F. and Cherep, A.V. (2007), Transfer tekhnolohij yak instrument realizatsii innovatsijnoi diial'nosti [Transfer of technology as a tool for implementing innovation], Kondor, Kyiv, Ukraine.
12. Lanov's'ka, H. I. and Hovorushko, T.A. (2013), Metodychni pidkhody do otsinky innovatsijnoi polityky pidpryemstv spyrtovoi promyslovosti [Methodological approaches to assessing innovation policy enterprises alcohol industry], Medinform, Kyiv, Ukraine.
13. Illiashenko, S.M. (2010), Marketynh. Menedzhment. Innovatsii [Marketing. Management. Innovation], Papirus, Sumy, Ukraine.
14. Zian'ko, V. V., and Yepifanova, I. Yu. and Zian'ko, V. V. (2014), Innovatsijna diial'nist' pidpryemstv ta ii finansove zabezpechennia v umovakh tranzytivnykh zmin ekonomiky Ukrainy [Innovative activity of the enterprises and its financial security in the conditions of transitive changes of economy of Ukraine], UNIVERSUM, Vinnytsia, Ukraine.
15. Porter, M. E. (1980), "Competitive strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors", New York: The Free Press, pp. 383—387.
16. WIPO (2015), "The Global Innovation Index 2015: the lead in the rankings, Switzerland, United Kingdom, Sweden, the Netherlands and the United States", available at: http://www.wipo.int/pressroom/ru/articles/2015/article_0010.html (Accessed 15 February 2017).
17. Horodets'ka, L. O. and Shevchenko, I. H. (2010), "Assessing the impact of innovation on competitiveness of enterprise", Ekonomika ta derzhava, vol. 6, pp. 103—105.
18. Kunina, D. M. (2014), "Analysis of innovative development of industrial enterprises in Ukraine", Efektyvna ekonomika, vol. 12, pp. 14—18.
19. Kolinko, N. O. (2011), "Management innovative activity as a basis for qualitative changes", Visnyk Natsional'noho universytetu "L'viv's'ka politekhnika", vol. 12, p. 43.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2017 р.